

М. С. Федорко
ст. викладач

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВУ ПРИРОДУ ІНСТИТУТУ ЗАПЕВНЕНЬ ПРО ОБСТАВИНИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Запевнення про обставини є новою договірною конструкцією, що була запроваджена у Цивільний кодекс України (далі – ЦК України) у зв'язку з прийняттям Закону «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» від 15.07.2021 року. Відповідно до статті 650¹ ЦК України «сторони можуть погодити перелік запевнень, що надаються стороною або сторонами щодо обставин, які мають значення для укладення, виконання або припинення такого договору. Сторона, яка умисно або з необережності надала

іншій стороні неправдиві запевнення про обставини, що мають значення для укладення, виконання або припинення договору, зобов'язана відшкодувати стороні, яка покладалася на такі запевнення, збитки, завдані у зв'язку з неправдивістю таких запевнень, якщо інше не передбачено договором» [1, ст. 650¹].

Практичне значення запевнень про обставини полягає в оптимізації часових та грошових ресурсів, адже, у зв'язку з наданням запевнення/запевнень, відпадає необхідність з'ясування певних фактів, які мають значення для будь-якої стадії договірної зобов'язання. Так, запевнення про обставини можуть надаватися щодо предмета договору, тобто сторона повідомляє про характеристики предмета договору, відсутність обтяжень, обмежень, заборон на відчуження з боку третіх осіб. Також запевнення про обставини можуть надаватися щодо змісту самого договору, зокрема, запевнення в тому, що для вчинення правочину отримано всі необхідні дозволи, згоди, відмови від використання переважного права купівлі; про те, що виконавчий орган юридичної особи має всі необхідні повноваження на укладення договору та інше.

З часу впровадження інституту запевнень про обставини у ЦК України, судова практика України поповнилась нечисельними судовими актами, в яких суд бере до уваги положення щодо запевнень про обставини [2; 3]. Проте, ані в мотивувальній частині, ані в резолютивній частині відповідних судових актів, положення щодо запевнень про обставини та їх правові наслідки у спірних договорах не знаходять розвитку, а норми ст. 650¹ ЦК України свого застосування, а в окремих випадках, застереження про які йдеться у рішенні суду, з посиланням на ст. 650¹ ЦК України [4], взагалі не мають відношення до запевнень про обставини у розумінні ст. 650¹ ЦК України.

Таке становище зумовлено, на нашу думку, фрагментарністю положень ст. 650¹ Цивільного кодексу України, суперечливою правовою природою, відсутністю узагальнення судової практики з питань застосування запевнень про обставини.

Виходячи зі змісту положень ч. 2 ст. 650¹ ЦК України можна дійти висновку, що у разі, якщо у діях сторони, яка надала неправдиві запевнення про обставини присутня вина, то можуть настати певні правові наслідки. Диспозитивність зазначеної норми, дозволяє

стверджувати, що такі наслідки не обмежуються лише відшкодуванням збитків. На нашу думку, правові наслідки можуть також полягати у сплаті неустойки або розірванні договору.

Вважаємо, що конструкція запевнень про обставини надає захист стороні, якій надано такі запевнення, лише у разі її добросовісності. Отже, у разі, якщо сторона яка отримала запевнення від самого початку знала про недостовірність такого запевнення або не могла не знати про неправдивість запевнення, такій особі має бути відмовлено у захисті.

Аналіз ч. 1 ст. 650¹ ЦК України дозволяє виявити наявність окремих ознак деліктної природи конструкції запевнення про обставини, оскільки відповідальність особи, яка надала неправдиві відомості настає незалежно від форми вини. Проте, диспозитивність норми ч. 2 ст. 650¹ ЦК України, про яку зазначалося вище, дозволяє застосовувати альтернативний спосіб захисту, зокрема, неустойка, відмова від договору та його розірвання, що нівелює висновок про деліктну природу запевнень про обставини.

Оскільки, особа може навмисно надати неправдиві запевнення про обставини, викликає запитання співвідношення положень ст. 650¹ ЦК України з положеннями ст. 230 ЦК України, відповідно до якої, «в разі якщо одна із сторін правочину навмисно ввела другу сторону в оману щодо обставин, які мають істотне значення, такий правочин визнається судом недійсним» [1, ст. 230]. Зіставлення положень ст. 230 та ст. 650¹ ЦК України дозволяє дійти висновку, що ст. 650¹ надає стороні, яка поклалася на запевнення про обставини ширші можливості захисту своїх порушених прав, адже, дозволяє застосувати правові наслідки не тільки у разі навмисного введення в оману, а й у разі коли неправдиві запевнення було надано з необережності.

Крім того, положення ст. 650¹ ЦК України не закріплюють пов'язаності правових наслідків надання недостовірних запевнень із визнанням договору недійсним, на відміну від положень ст. 230 ЦК, відповідно до якої правочин визнається судом недійсним. Зазначене дозволяє виявити переваги застосування положень ст. 650¹ ЦК України, адже сторона, яка отримала недостовірне запевнення про обставини не завжди зацікавлена у недійсності договору, оскільки це зумовить повернення всього отриманого

за правочином. Також обман може не підірвати інтерес до договору в цілому, тому у разі, коли адресат недостовірних запевнень має інтерес у збереженні договору, він може застосувати положення ст. 650¹ ЦК України про відшкодування збитків, не анулюючи при цьому договір.

Порівнюючи категорії «запевнення про обставини» та «зобов'язання», можна дійти висновку, що вони є подібними за правовими наслідками їх порушення. Так, відшкодування збитків, як й сплата неустойки, або розірвання договору є правовими наслідками порушення зобов'язання рівно, як й порушення запевнень про обставини або їх неточність є підставою для застосування зазначених санкцій. Проте, сутність та мета досліджуваних категорій є різними. Відповідно до ст. 609 ЦК України «Зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від вчинення певної дії (негативне зобов'язання), а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку» [1, ст. 609].

Запевнення про обставини не передбачає обов'язку вчинення певної дії чи утримання від такого вчинення, а передбачає встановлення конкретних обставин (фактів), які мають значення для будь-якої стадії договору, навіть, на переддоговірній стадії. Таким чином, можна припустити, що запевнення про обставини це статична конструкція, яка не передбачає вчинення певної дії. Зазначене має практичне значення. Так, відповідно до ч. 1 ст. 549 ЦК України «неустойкою (штрафом, пенею) є грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторowi у разі порушення боржником зобов'язання». Відповідно до ч. 3 ст. 551 ЦК України «розмір неустойки може бути зменшений за рішенням суду, якщо він значно перевищує розмір збитків, та за наявності інших обставин, які мають істотне значення» [1, ст. 551]. Виникає питання: чи може неустойка за недостовірне запевнення про обставини бути зменшена за правилами, встановленими для зниження неустойки, що стягується у разі неналежного виконання зобов'язання? Якщо виходити з того, що запевнення про обставини не є зобов'язанням, то до неустойки із запевнень не мають

застосовуватись правила про неустойку з порушених зобов'язань, у тому числі правила щодо можливості її зниження на розсуд суду.

Метою зобов'язання є його виконання, а метою запевнень про обставини є розподіл ризиків між сторонами, оскільки основна функція інституту запевнень про обставини полягає в тому, що одна сторона знімає з себе відповідальність за виконання зобов'язання, якщо інша сторона надасть недостовірні запевнення.

Розмежування запевнення про обставини та зобов'язання дозволяє стверджувати, що до запевнень про обставини масив норм зобов'язального права не має застосовуватися, а отже, його регулювання фактично зводиться лише до ст. 650¹ ЦКУ України.

Але, на природу запевнень про обставини можна подивитися крізь призму обов'язку щодо надання достовірних відомостей. В цьому випадку, неустойка є наслідком запевнення, що містить неправдиву інформацію, адже у цьому випадку йдеться про порушення зобов'язання про надання достовірного запевнення, тобто, запевнення є елементом цього зобов'язання. Вважаємо, що оптимальним було б розглядати запевнення про обставини не як самостійну конструкцію, а як елемент відповідного зобов'язання особи, яка надає запевнення. Це дозволить включити запевнення в існуючу систему понять зобов'язального права та уникнути правової невизначеності. Безумовно, використання інституту запевнень про обставини може стати ефективним інструментом оптимального розподілу ризиків між сторонами, а також захисту прав постраждалої сторони, але зазначений інститут потребує подальших напрацювань.

Список використаної літератури

1. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Рішення господарського суду Черкаської області від 04 квітня 2023 року по справі № 925/185/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110230838>
3. Постанова Північного апеляційного господарського суду від 21 березня 2023 р. по справі № 910/5013/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110336827>
4. Рішення господарського суду Вінницької області від 09 грудня 2022 року по справі № 902/609/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107960786>